

Záróbeszámoló a

„Népvándorlás kori germán és avar leletkorpuszok”

című K 61798 számú OTKA pályázat eredményeiről
2006-2009

A pályázat a magyar régészet egy hosszú távú vállalkozásának anyagi erőforrásait teremtette meg a 2006-2009-es kutatási időszakban. A pályázat célja egységes szempontok alapján összeállított népvándorlás kori leletkorpuszok és az ahhoz kapcsolódó feldolgozások publikációra történő előkészítése és kiadása volt. A vállalkozás a magyar régészet nagy elmaradásait igyekezett pótolni a 20. század nagyobb ásatásainak, hagyatékainak és újabb eredményeinek közzétételével.

Az eredetileg 2006-2008 futamidejű pályázatra egy év hosszabbítást kértünk és kaptunk elsősorban a Bóna István, László Gyula és Kőhegyi Mihály hagyatékában lévő leletanyagok feldolgozásának, kiegészítésének és publikációra történő előkészítésének nem várt okokból adódó nehézségei (pl. pontatlan adatfelvétel, eredeti dokumentáció áttanulmányozása, temetőterképek digitalizálása, stb.) miatt.

A kutatási ciklus ideje alatt összesen hat kötetet sikerült kiadni és részleges anyagi támogatás felhasználásával három kötet esetében sikerült részleges készültségi fokot elérni.

Megvalósult eredmények:

A K 61798 számú OTKA pályázat támogatásának feltüntetésével a 2006-2009-es kutatási periódusban a Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézete által kiadott és az MTA Régészeti Bizottsága által megbízott szerkesztők, Garam Éva és Vida Tivadar által szerkesztett „*Monumenta Germanorum Archaeologica Hungariae*” és „*Monumenta Avarorum Archaeologica*” sorozatokban következő kötetek jelentek meg:

Monumenta Germanorum Archaeologica Hungariae:

1. Prohászka Péter: Das vandalische Königsgrab in Osztrópataka, *Monumenta Germanorum Archaeologica Hungariae* 3. Budapest, 2006.

Prohászka Péter szakdolgozata monografikus kiadásának szükségességét a róla megjelent recenziók igazolták. A szerző új adattári adatokat talált és dolgozott fel. Nemzetközi színvonalú értékelésével a szerző a hazai vandál kutatások egy fehér foltját számolta fel.

2. B. Tóth Ágnes: Gepidische Siedlungen im Theissgebiet, *Monumenta Germanorum Archaeologica Hungariae* 4. Budapest, 2006

B. Tóth Ágnes doktori disszertációjának kiadása több mint 20 évvel a megírása után sem veszítette el aktualitását, mert fontos leletegyütteseket közölt és azokat nemzetközi összefüggéseikben mutatta be.

3. Nagy M.: Tierdarstellungen und der germanische Tierstil I im Mitteldonauegebiet (3.– 6. Jahrhundert n. Chr.), Monumenta Germanorum Archaeologica Hungariae 5. Budapest, 2007.

A Közép-Duna-medencei motívum és ornamentika kutatás jelentős állomása az I. germán állatstílus állatalakjait elemző monográfia. Nagy Margit aprólékos elemzésével, széleskörű nemzetközi kitekintésével módszertanilag újította meg a népvándorlás kori művészet hazai kutatását.

4. Bóna, István/Jolán B. Horváth: Langobardische Gräberfelder in West-Ungarn Monumenta Germanorum Archaeologica Hungariae 6. Budapest 2009.

A Bóna hagyaték közlésével sikerült magyar régészet nagy elmaradását pótolni a langobárd leletanyag kiadásában. A pannóniai leletanyag fontosságát mutatja, hogy láncszemet képez az északi területek és Itália között. Pannoniában a langobárdok egykori római területeken rendezkedtek be és ennek következtében életmódjukra, megtelepedésükre, valamint anyagi és szellemi kultúrájukra hatott a provinciális római kultúra maradványai. A kiadás körülményeinek leírását az előszó részletesen tartalmazza. Mivel a kéziratot a szerkesztők hét évvel Bóna István halála után kapták meg, a leletanyag értékelésére, tudományos feldolgozására sajnos nem volt lehetőség. Értékelés helyett a kiadványba német nyelvre fordítva Bóna István langobárdokról írott, 1993-ban megjelent enciklopédikus címszavai kerültek, amelyeknek régészeti alapja az által az 1950-es évek óta kiadott leletanyag volt.

Monumenta Avarorum Archaeologica:

5. Heinrich-Tamáaska Orsolya: Die Stein- und Glasinkrustationskunst des 6. und 7. Jahrhunderts im Karpatenbecken. Monumenta Avarorum Archaeologica 8.

Az avar kori ékkő és üvegberakásokat korábban összefoglalóan nem elemezték. A kiadott mű Heinrich-Tamáaska Orsolyának a Viadrina (Frankfurt an der Oder) egyetemen megvédett doktori értekezésének része. A teljes anyaggyűjtésre támaszkodó monográfia nemcsak technikátörténeti eredményeket hozott (technológiai transzfer), hanem a berakásos technológia átfogó elemzésével vizsgálta a mediterrán-bizánci kapcsolatokat, az import és a helyi előállítás kérdéseit. A mű új archaeometriai szempontjaival jelentősen kiegészítette ismereteinket a kora avar kor kulturális kapcsolatairól.

6. Bárdos Edith/Garam Éva: Das awarenzeitliche Gräberfeld in Zamárdi-Rétiföldek I. Monumenta Avarorum Archaeologica 9. Budapest 2009.

Az avar kori régészet kutatásának legendásan gazdag és egyedi leletanyagából 1500 sír közlése valósult meg. A nem várt gyorsasággal kiadott mű nagy nemzetközi érdeklődésre számíthat és jelentősen előre viheti a kora avar kori dunántúli leletanyag feldolgozását, valamint segít elemezni egy jelentős hatalmi, gazdasági és kulturális központ meghatározását. A teljes leletanyag közlése további OTKA pályázatokból valósulhat meg.

A langobárd temetők kiadása, 2009:

A Bóna István hagyatékának feldolgozása számos feladatot rótt a szerkesztőkre. A kéziratot a szerző előmunkálatai és jegyzetei alapján Bóna Istvánné Horváth Jolán készítette el. Az első kötetbe a következő temetők leletanyaga került be: Bezenye, Gyöng, Hegykő, Szentendre, Kápolnásnyék, Kajdacs, Tamási, Rácalmás, Kádárta). Terjedelmi és szervezési okok miatt néhány sír és temető leletanyaga a következő langobard-monográfiában jelenik majd meg (Máza, Tatabánya, Dőr).

Az előkészítés során 2009-ben az egyes múzeumoktól még számtalan hiányzó adat beszerzésére volt szükség. A szerkesztők munkáját az irodalmi adatok pontosításában Bocsi Zsófia, Horváth Eszter és Skriba Péter segítette.

Az év folyamán került sor a fekete-fehér és színes a fotós táblák szkennelésére és beszámozására. Sajnos kevés a feltárási fotó, hiányoznak az eredeti negatívak és számos példányt csak a MNM-be leadott eredeti dokumentációból tudunk beszkenneletni. A technikai jellegű munkákat Ősi Sándor, Peterdi Csaba, Szinyei Viktor és Holl Balázs végezték.)

Avar kori temető Zamárdiban, 2009:

A jól előkészített kötet esetében 2009-ben sikerült lezárni a 167 rajzos tábla, 80 színes tábla és 67 szövegek közötti ábra összeállítását, beszámozását és levilágítását (Monoki Béni, Nagy Katalin). A kötet 2009 második felében került nyomdába.

Előkészületben:

Több kiadásra tervezett monográfia esetében különböző okok miatt csak részfeladatok valósulhattak meg:

-László Gyula: Das awarenzeitliche Gräberfeld in Csákberény

1993-ban László Gyulától Szentpéteri József kapta meg a temető feldolgozásának jogát, aki egy kutatócsoportot hozott létre, amelyhez időközben újabb fiatal kutatók csatlakoztak: Fülöp Gyula: lelőhely, lelőkörülmények, temetkezési szokások; Fancsalszky Gábor: övek; Pásztor Adrien: női ékszerek, gyöngyök; Vida Tivadar: meroving kapcsolatok,

viselet, kerámia, Vörös István: állatsontok; Éry Kinga: antropológiai vizsgálatok; Rác Zsófia: ötvössírok, Csiky Gergely: fegyverek.

A csákerényi temetőt László Gyula a 30-as években ásta, a temetőből néhány sírt közölt Fettich Nándor a pilismaróti temetőről 1965-ben megjelent monográfiájában. László Gy. a 60-as évek elején elkészítette a temető társadalmának ma már inkább kutatástörténeti jelentőségű feldolgozását, de a leletanyag antikváriusi elemzéséről lemondott.

Az eredeti leletanyag és a sírleírások áttekintése után kiderült, hogy nem kielégítőek László Gyula leírásai ezért a hiányosságokat a helyszínen kellett pótolni. A munkában részt vett Fancsalszky Gábor, Szentpéteri József, Pásztor Adrienn, de az oroszlanrészt Csiky Gergely végezte, aki munkájáért a szerződéses formában egyszeri juttatást is kapott. 2009-ben sikerült lezárni a sírleírásokat és elkészült annak német nyelvre történt fordítása is.

Kiderült továbbá, hogy mintegy 15 táblányi leletanyagot László Gyula nem rajzoltatott le, közöttük az egyik híres kovácssír leletanyagát sem. 2009 folyamán ezeket a rajzokat is pótoltuk. A rajzokat a székesfehérvári múzeum rajzolója készítette.

Elkezdődött a rajzok és a fotók számítógépes táblába szerkesztése (Monoki Béni). A székesfehérvári múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum adattáraiból újabb fontos információk, térképek, sőt leletekre utaló adatok kerültek elő, amelyeket ugyancsak beszerkesztettünk a kéziratba. Váratlanul előkerült az egyik kovácssír eredeti sírrajza is.

Az értékelő tanulmányok ugyancsak készen vannak, Szentpéteri József készíti elő őket fordításra, de sajnálatos októberi megbetegedése miatt munkáját nem sikerült lezárnia. Ezért a kötet kiadásával kapcsolatos további munkálatok a következő OTKA ciklusra tolnak át.

- Balogh Csilla: Das awarenzeitliche Gräberfeld in Hajós-Cifrahegy. Ausgrabungen von Dr. Mihály Kőhegyi.

Kőhegyi Mihály hagyatékából Balogh Csilla dolgozza föl a közép és késő avar kori temető leletanyagát. A gyöngyök vizsgálatát Pásztor Adrienn végezte. Sor került a kézirat egy részének idegen nyelvre történő fordítására.

-Pásztor Adrien-Vida Tivadar: Das awarenzeitliche Gräberfeld in Budakalász I.

A kutatási ciklusban befejeződött a temető leletanyagának restaurálása és rajzoltatása. Jelenleg folyik a rajzos táblák javítása, digitalizálása (elkészült 68 tábla, hátra van még 94 tábla), a munkákat Ősi Sándor végzi. A tárgyakról, különösen a 740. sír vadászjelenetekkel díszített késő antik sárgaréz korsójáról új digitális fotók készültek.

-Rosner Gyula: Die awarenzeitliche Siedlung in Szekszárd-Bogyiszlói út

A hagyaték feldolgozottsága igen kezdetleges állapotú, a kutatási ciklusban nem sikerült előre lépni a feldolgozás és a kiadás tekintetében. A projekt anyagi forrásaiból a kötetre nem költöttünk.

-Kováts Valéria: Das awarenzeitliche Gräberfeld in Hird.ss

A szerzőnő (80 éven túl) korábbi ígérete ellenére nem működött együtt sem a Janus Pannonius Múzeum illetékes munkatársaival, sem a jelen sorozat szerkesztőivel, ezért a fontos temető feldolgozása és kiadása nem kezdődhetett meg. A projekt anyagi forrásaiból a kötetre nem költöttünk.

-Istvánovits Eszter: Das Gräberfeld in Ártánd

Az Ártánd-Kisfarkasdomb és Nagyfarkasdomb temetők közlését ugyan a kutatás már régóta várja, sajnos azonban Dr. Istvánovits Eszter eddig nem tudta befejezni az értékelést. A projekt anyagi forrásaiból a kötetre nem költöttünk, a szerző saját erőforrásai segítségével újra rajzoltatta a temetők teljes leletanyagát. A feldolgozás azért sem készült el, mert a szerző a kötet anyagát további újabban kiásott kora népvándorlás kori leletekkel egészítette ki és az értékelésbe bevonta Ódor János és Straub Péter kollégákat is.